

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΚΑΘΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

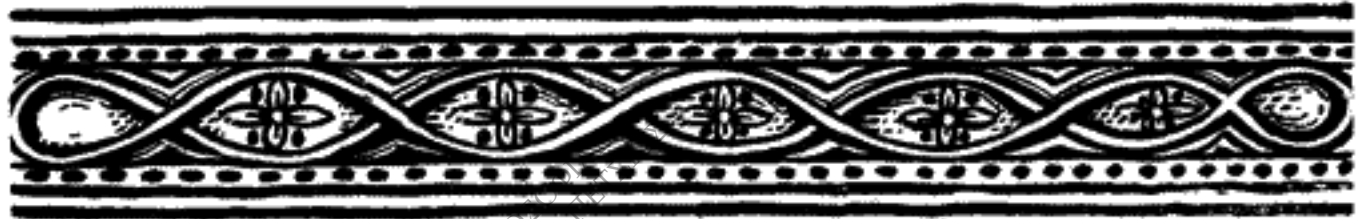
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

Ε.Υ.Δ. Π.Ε. Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΤΟΧΑΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Όταν μας προτάθηκε να γράψουμε μια πλατειά μελέτη για την ποίηση του Άγγελου Σικελιανού προορισμένη για το αναμνηστικό τεύχος της «Νέας Έστιας», δεχτήκαμε χωρίς να συνειδητοποιήσουμε, εκείνη τη στιγμή, την έκταση της εθύνης για ένα τέτοιο έγγραφο. Αναμετρώντας αυτή την εθύνη, βλέπουμε τώρα πώς δεν ήρθε ακόμα η ώρα για ένα κριτικό μίλημα που να διαπραγματευθεί απ' εθελείας όχι, γενικά, το έργο, αλλά την «ποίηση» και την «τέχνη» του Άγγελου Σικελιανού. Δεν ξέρουμε κι εσείς αν μια τέτοια κριτική θα πραγματοποιηθεί στις ημέρες μας ή θα είναι έργο μιας άλλης γενιάς, πιο ώριμης, πιο αρματωμένης και πιο ήσυχης από τη δική μας. Δέος, λοιπόν, μας κυριέψει μπροστά σ' ένα τέτοιο άθλο. Το δέος μεγάλωσε όταν συλλογιστήκαμε τη σεβαστή πλειάδα των κριτικών και των λογίων που αφιέρωσαν στο Σικελιανό τόσες μελέτες. Όμως, η ανάμνησή τους, μας έκανε να συλλάβουμε μια διαπίστωση που νομίζουμε πως ενισχύει την άποψή μας. Για το έργο, συνολικά, του Σικελιανού, έχουν διατυπωθεί πολλές κι ενδιαφέρουσες απόψεις. Μελετήθηκαν οι πηγές του, οι προθέσεις του, οι τάσεις του. Έξηγήθηκε το περιεχόμενο του έργου του. Ανασύρθηκαν από τους χειμάρρους των στίχων του τα σχήματα της δελφικής του ιδεολογίας, οι αρχέγονοι μύθοι του, οι θρησκευτικές του ένοράσεις, οι δεσμοί του με την προαιώνια —είδωλολατρική και χριστιανική— παράδοση, τονίστηκε η πληθωρική παρουσία της φύσης, ο αισθησιασμός του, ο εὐδαιμονισμός του, η αισιοδοξία του. Προβλήθηκε από τους κριτικούς του το πολλαπλό ήρωϊκό στοιχείο του έργου του που μας τον παρουσιάζει έναν άθλητή της ζωής κι έναν πρωτοπαλαιστή έναντιον του Χάρου.

Όμως, δε θυμόμαστε να διαβάσαμε ποτέ κάτι για την ίδια την ποίηση του Σικελιανού, για την τέχνη του, την ποιητική του και τη μέθοδό του, που να μας Ικανοποίησε απόλυτα. Δεν έχουμε υπ' όψη μας σελίδες που να ξεδιαλέγουμε, να αξιολογούν και να συσχετίζουν αισθητικά τα ποιήματά του. Ή ως τα τώρα κριτική για τον Σικελιανό, περιορίστηκε στο να ερμηνέψει το περιεχόμενο του έργου του χωρίς την έγνοια να το διαφοροποιήσει κριτικά. Δίχως άμφιβολία, τα

όσα γράφτηκαν για τον Σικελιανό, ανοίγουν έναν πλατύτατο διάδρομο κατανόησης προς το μεγάλο αυτό ποιητικό έργο. Συνθέτουν έναν άποσπασματικό κριτικό πρόλογο, που θέλησε κι' ο ίδιος να μας τον δώσει με τον γνωστό τρόπο της πεζογραφίας του στα χρόνια της κατοχής, βαφτίζοντάς τον «Πρόλογος στο Λυρικό Βίο». Μά ούτε τα προλεγόμενα τοι ποιητή, σημαντικά από κάποιες άλλες πλευρές τους, προώθησαν το ζήτημα για το οποίο μιλούμε. Τι να συμβαίνει λοιπόν και δεν έχουμε ακόμα την άπαρχή μιας καθ' αυτό κριτικής για την ποίηση του Σικελιανού—κι' ίσως μάλιστα δε θα την έχουμε για πολύ καιρό; Ας δοκιμάσουμε να δόσουμε κάποιες έξηγήσεις αυτού του φαινομένου.

***

Όσοι γράψαμε ως τώρα για τον Σικελιανό, όλοι σχεδόν, τον γνωρίσαμε και σαν άνθρωπο από πολύ κοντά, κι' άφειθήκαμε να κυριαρχηθούμε απ' αυτό το καταπληκτικό φαινόμενο της ζωής και της ποίησης που συμπλέκονταν στην προσωπικότητά του. Για μας, ο ίδιος ήταν ή καλύτερη, ή πιο λαμπρή κι' ή πιο πειστική κριτική εικονογράφηση του έργου του. Κι' αντίστοιχα, το έργο του, μας θύμιζε όλοένα τον Άνθρωπο Σικελιανό. Κάθε του στίχος μας τον ξανάστηνε μπροστά μας όλοζώντανο με τη

1. Εκτιμούμε βαθύτατα και θεωρούμε πολύτιμες κι' άπαραίτητες για μια πρώτη εισαγωγή στο Σικελιανό, τα σύντομα, όμως έξυδερκή και διαισθητικά κριτικά σημειώματα του Άριστου Καμπάνη, τις λογής διαφωτιστικές, έρευνητικές και παλλόμενες από θαυμασμό μονογραφίες του Θεόδωρου Ξύδη, την ώραία μελέτη του Κλέωνος Παράσχου, τα σχόλια του Τάκη Δημόπουλου, τις βαθυστόχαστες απόψεις του Εδάγγελου Παπανούτσου, τις αναλυτικές παρατηρήσεις της Έλλης Λαμπρίδη για το «Μήτηρ Θεού», τ' άρθρα του Κ. Δημαρά, του Μάρκου Αύγερη, και μερικών άλλων. Στο γενικό πλαίσιο των εργασιών αυτών, το ανάστημα του ποιητή διαγράφεται μεγάλο, και το έργο του επαναπροβάλλεται σέ πολλά σημεία του τελειωτικά φωτισμένο κι' έξηγημένο. Δίπλα σ' άρθρα αυτά της κριτικής, θάπρεπε να προσθέσουμε και πολλών ξένων τα θαυμαστικά σημειώματα και τις αναλυτικές εργασίες, όπως του Ρομπέρ Λεβέκ, όπως θάπρεπε να δόσουμε ξεχωριστή σημασία στις προσωπικές έντυπώσεις που κατά καιρούς δημοσιεύτηκαν γι' αυτόν, από φίλους του και γνώριμους του. Δείχνουν κι' αυτές, από την πλευρά τους, τη μεγάλη, τη βαθύτατη έντύπωση που προενούσε ο Σικελιανός σ' όσους τον πλησίαζαν.

βουερή φωνή του», με το μιλημά του που έμοιαζε περισσότερο με χρησιμολογία παρά με στοχασμό, με τον ζωϊκό πληθωρισμό του, μ' αυτό το ξεχείλισμα των φυσικών δυνάμεων που ήταν έκδηλο στο κορμί του, στην περπατησιά του, στο αιματώδες του πρόσωπο, στις χειρονομίες του, στη στάση του, στη φωνή του. Φαινόμενο το έργο, φαινόμενο κι' ο άνθρωπος. Κατά φαινόμενα, σπάνια γίνονται αντικείμενα κριτικής ή μάλλον πρέπει να περάσουν πρώτα από τη φάση της θαυμαστικής περιγραφής. Αυτή τη φάση καλύπτει ως τώρα όλη σχεδόν η γύρω από τον Σικελιανό κριτική που θέλησε, ομολογώντας πίστη σ' αυτόν, να ξεσκεπάσει και να εκλαϊκεύσει τα ποιητικά του μυστικά και τα μηνύματα του έργου του. Ο Άγγελος Σικελιανός μας θάμπωσε και τον αγαπήσαμε. Ζει ακόμη ανάμεσό μας, κινείται, μας εκμηδενίζει με τη φωνή του, με την απόλυτότητά του, με το θεϊκό του ύφος, με το κουράγιο του, με την πίστη του στην άθανασία, κοντολογής μ' όσον αυτόν τον εκπληκτικό «κόσμο» που τον είχε πάντα μαζί του, όπως εκείνοι που με τα περιφερόμενα τηλεσκόπια, μας καλούν να δούμε όταν είναι διάφανες οι νύχτες, το φεγγάρι, και τ' άλλα λαμπρά μυστήρια του στερεώματος. Το ίδιο πανόραμα εφελύσσεται απ' άκρη σ' άκρη μέσα στο έργο του, χωρίς να θέλει να κρύψει τίποτε από τα μυστικά του. Το έργο αυτό, είναι μια ποιητική δημιουργία κατ' εξοχήν «αυτοεξηγημένη», ένα σκευός διάφανο που δείχνει από μιας άρχης το περιεχόμενό του, μια φωνή που αυτόυπογραμμίζεται και χύνει πληθωρικά μέσα στο ποίημα το υλικό της. Μύθοι, σύμβολα, εικόνες, μηνύματα, συνθήματα, δόγματα, τελεολογίες, προθέσεις, άποτυχίες, — όλα βρίσκονται στην επιφάνεια του λόγου, σωριασμένα, κυματιστά, σπαρταριστά. Όλα πλημμυρίζουν έξω από το καλάθι. Τι πειρασμός για την κριτική ν' απλώνει τα χέρια της και να δρέπει χωρίς φόβο τελειωμού απ' αυτά τα προϊόντα, τα τόσο καινούρια, τα τόσο χυμώδη, τα τόσο κατάλληλα για να μεταπλάθεται ή ποίηση σε φιλοσοφική πρόζα! Όλοι μας μείναμε σ' αυτό το στάδιο της κριτικής λειτουργίας, κανείς δε θέλησε να χώσει το χέρι του πιο βαθειά μέσα στο κάνιστρο, — το θέαμα της Σικελιανικής συγκομιδής ήταν και είναι έκτυφλωτικό για τα μάτια της κριτικής. Θα πρέπει κανείς να το συνηθίσει πάρα πολύ, για ν' αρχίσει να το «βλέπει». Κι' ίσως θάταν καλύτερα να μην το «δούμε» ποτέ, να μένει εκεί, στην κορυφή των γραμμάτων μας σά μια αιώνια βλάστηση, νάναι ένας χείμαρρος για τη στέγνια μας και τη δίψα μας κι ένα δάσος από άρτόδεντρα για την πείνα μας. Ωστε λοιπόν μια από τις αιτίες που η κριτική για τον Σικελιανό δεν ξεπέρασε ακόμα τη φάση της θαυμαστικής περιγραφής (τη φάση της αναμεταδόσεως των συνθημάτων του) είναι το ίδιο το έργο,

ή επίβλητικότητα των φωνών του και ή θαυμαστή πολυχρωμία της επιφάνειάς του.

Για δεύτερη αΐτία, σημειώνουμε το γεγονός πως ο Σικελιανός, σάν ποιητής ήταν ελάχιστα, ή και καθόλου, «τεχνίτης», ενώ τα καλύτερά του ποιήματα είναι από τα πιο άρτια που έχουμε στη γλώσσα μας, από τα πιο τέλεια. Η φύση τον προίκισε με τη σπάνια χάρη, να μη χρειάζεται «άργαστήριο». Τα ποιήματά του, βγαίνουν από μέσα του, έτοιμα, όπως ή Αθηνά από το κεφάλι του Δία. Είναι κι' αυτό ένα είδος μεγαλοφυΐας, αλλά νομίζουμε πως όπως και να πάρουμε το ζήτημα, το προτέρημ' αυτό δέ φτάνει για να καταργήσει την ανάγκη του ποιητικού άργαστηρίου, δηλονότι από την έννοια «ποιητής», να οβύσει την έννοια του «τεχνίτη» και μάλιστα του συνειδητού τεχνίτη. Τα παραδείγματα του Σολωμού, του Παλαμά, του Καβάφη, του Γρυπάρη, του Μαβίλη, — του Σεφέρη από τους σύγχρονους — δεν είναι για να τα παραβλέψει άτιμώρητα κανένας ποιητής — έκτός μονάχα αν είναι Σικελιανός, δηλαδή μια περίπτωση σπάνια όχι μονάχα στη δική μας μα και στην παγκόσμια ποίηση. Μα δεν ξέρουμε αν δε ζημιώθηκε κι' ο ίδιος απ' αυτή την άδιαφορία του για το «άργαστήριο», που συχνά την αίσθανόταν και σάν περιφρόνηση. Ήταν σάν να έλεγε «κοίτα τους καημένους αυτούς, παλεύουν με τη λέξη, την ψαχουλεύουν, τη γιαλίζουν, της αλλάζουν θέση μέσα στο στίχο, σβύνουν μπροστά στη μαγεΐα της, ενώ έγω έχω μυριάδες λέξεις μέσα μου, έτοιμες, βαλμένες κι' όλες στο μέτρο, το στίχο και το ρυθμό, έτοιμες ν' ακούσουν την προταγή της μεγάλης έμπνευσης, αυτής της έμπνευσης που είμαι έγω ο ίδιος».

Έτσι μου φάνηκε να αίσθανόταν και να οκεφτόταν κάποια φορά που τον ρώτησα πως έβλεπε τον Γρυπάρη. Μόλις είχε πεθάνει ο ποιητής των «Σκαρβαίων». «Ο καημένος, ήταν ένας καλός τεχνίτης και τίποτ' άλλο», αυτό ήταν ή άπάντησή του, που δόθηκε μάλιστα μ' ένα τόνο καλόκαρδης συγκατάβασης. Κι' από τη μέθοδο γράφης των ποιημάτων του, κι' από τους στοχασμούς τους σπαρμένους σ' άρθρα του και τις μελέτες του, κι' από, τις διαλέξεις του, κι' από τις προφορικές του γνώμες, καταλαβαίνουμε πως ο Σικελιανός ζούσε έξω από την περιοχή που θα την αποκαλούσαμε «λογοτεχνική ζωή». Δεν τον ένδιέφερε ποτέ ο συγκεκριμένος τομέας της «φιλολογίας», των «γραμμάτων», τον έβλεπε ίσως στενό, αποκομμένο από τη ζωή, προορισμένο για τους «είδικους» — και κάθε τι παρόμοιο, το περιφρονούσε γιατί το θεωρούσε σάν «κομμάτισμα του συνόλου», σά σπάσιμο του τεράστιου κύκλου της συνολικής και της συμπαντικής ύπαρξης. Δεν έδειχνε καμιά φροντίδα για το αισθητικό φαινόμενο της τέχνης αν δεν υπήρχε κάποια θρησκευτική μυθολογία πίσω του, κάποια Πυθία, κάποιος όμφα-

λός. Περιφρονοῦσε τὴ «συνειδητὴ κατασκευὴ» τοῦ ποιητικοῦ λόγου, τὶς καλλιτεχνικὲς λεπτομέρειες, τὸ προϋπολογισμένο αισθητικὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν αἰσθάνθηκε ποτὲ τὴν ἀγῶνιὰ τοῦ τεχνίτη ποὺ παίρνει στὰ χερία του τὴν ἀπλαστὴ ὕλη καὶ τὴ μεταπλάθει σὲ καλλιτεχνικὴ μονάδα «μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο». Τὸ πνεῦμα του, ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς ἀναζητήσεις τῶν τελευταίων ἑκατὸ χρόνων, γιατί ἦταν προσηλωμένο κάπου ἄλλου, στὴν ἀνεύρεση τῆς «σφαιρικῆς ἀλήθειας» ποὺ τὴν ἤθελε, τὴν πίστευε διαρθρωμένη γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονα τοῦ Ἐγώ του. Δὲν πολυεκτιμοῦσε τὶς λεπτεπίλεπτες καλλιτεχνικὲς κατασκευές, ἐνῶ, ἀντίθετα, θαύμαζε τὶς συμπαγεῖς καὶ πρωτόγονες δημιουργίες ποὺ φαίνονται πῶς ἔχουν ξεφύγει μονομιᾶς ἀπὸ ἠφαιστεια ἐγκεφάλων κι' ὄχι ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἀργαστηρίων. Εὕρισκε, λοιπόν, ἀποπνιχτικὸ τὸ χῶρο τοῦ «ἀτελιέ», τοῦ ὁποιοῦδήποτε «ἀτελιέ — αὐτὸν τὸ χῶρο ποὺ γιὰ ἕναν Σελωμό, γιὰ τὸν Μαλλαρμέ, γιὰ τὸν Βαλερύ, γιὰ τὸν Καβάφη, ἀκόμα καὶ τὸν Παλαμά — ὁ Παλαμάς συνδύαζε καὶ τὸ ἀργαστήρι καὶ τὴν ἠφαιστειακὴ ἔμπνευση — ἦταν ὅλος ὁ χῶρος τῆς οἰκουμένης, γιατί ἐκεῖ μέσα πάσκιζαν νὰ δώσουν στὸ λόγο τὴν ἀπόλυτη ποιητικὴ του δικαίωση, τὴν ἐκφραστικὴ του αὐτονομία. Ἄν ὑπάρχει ἕνας ποιητὴς στὴ γλῶσσα μας, κυριολεκτικὰ, κι' ἀπὸ κάθε μεριά, «ἀδέσμευτος», ἀπειθάρχητος, συνδυασμὸς μὲ τὸν Πήγασο, ἐλεύθερος νὰ εἶναι ὅ,τι θέλει ὁ ἴδιος κάθε φορὰ, φορέας ἀριστουργημάτων κατὰ τὸ νόημα τοῦ Πλατωνικοῦ «Φαίδρου», εἶναι ὁ Ἀγγελος Σικελιανός.

Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, δὲ μοιάζει μὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μας ποιητὲς, μήτε καὶ μ' αὐτὸν ἀκόμα τὸν Βολαωρίτη ποὺ ὄσο κι' ἂν ἦταν οἰστρήλατος, Οὐγκικός, τυπικὰ ρωμαντικός, δούλευε τὶς ἐπικὲς του συνθέσεις. Ἄν ὁ Σικελιανός μιλοῦσε συχνὰ γιὰ τὴν ἀρχαία τέχνη, γιὰ τ' ἀνάγλυφα, γιὰ τ' ἀγάλματα, γιὰ τοὺς ναοὺς, ἂν ζοῦσε κυριολεκτικὰ μέσα στὴν ἀτμόσφαιρά τους, ἦταν γιὰ τὴ μυθολογία τους κι' ὄχι γιὰ τὴν καθαρὰ καλλιτεχνικὴ κι' αισθητικὴ τους πλευρά. Ὅλα γι' αὐτὸν ἦταν μῦθοι καὶ σύμβολα, ἦταν τὰ σπασμωδικὰ μιλήματα τοῦ χόσου τῆς κοσμογονίας, τὰ μηνύματα καὶ οἱ στιγμιεῖς μορφοποιήσεις τοῦ ἀπειρου. Ὁ Παλαμάς, ὁ Γκουασταλλά, ὁ Βιζυηνός, ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Κάλβος γιὰ τοὺς ὁποίους μίλησε καὶ τραγοῦδησε, δὲν ἦταν γι' αὐτὸν «ἀντικειμενικὲς λογοτεχνικὲς καταστάσεις», ἀλλὰ σύμβολα καὶ μόνο σύμβολα ποὺ τ' ἄρπαζε μὲ τὴν πλατεῖα του φοῦχτα ἀπὸ τὸν ἀνεμὸ τῆς ἐπικαιρότητας καὶ τὰ μεταμόρφωνε σὲ μαντικὰ πουλιά, ἐξαπολύοντάς τα μὲ τέχνη ταχυδακτυλουργοῦ μπροστὰ σ' ἕνα κατάπληκτο πάντοτε ἀκροατήριον. Φαίνεται λοιπόν πῶς οἱ ἐντελῶς προσωπικὲς αὐτὲς ἰδιότητες τοῦ Σικελιανοῦ,

θὰ ἐπηρεάσαν, ἀσυναίσθητα, καὶ τὴν ὥς τὰ τώρα κριτικὴ γιὰ τὸ ἔργο του: εἶδε ἡ κριτικὴ πῶς τὰ ποιήματά του, ἀκόμα καὶ τὰ πῶς τέλεια, δὲν προσφέρονται στὴν ἀνάλυση, στὴν αισθητικὴ ἀναζήτηση, δὲν ἐρμηνεύονται κανονικὰ, γιατί πολὺ περισσότερο ἐρμηνεύουν τὸν ἴδιον. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα, μιὰ τέτοια ἐργαστηριακὴ κριτικὴ ἀνάλυση τῆς κατασκευῆς τους καὶ τοῦ «αισθητικοῦ τους λόγου», νὰ ἐλάττωνε τὴν ὁμορφιά τους καὶ νὰ τὰ σκότωνε τὴ στιγμὴ τῆς ὑπέρτατης ποιητικῆς τους ἐνέργειας. Γιὰ τὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ ἡ ἐνέργουον ὀλόκληρα — ἢ δὲν ἐνεργοῦν καθόλου. Ἡ σκάζει τὸ βλήμα καὶ γκρεμίζουν τὰ τείχη τῆς Ἰερικῶς, ἢ, μήτε καπνός, μήτε φλόγα, μήτε βρόντος.

Ὅπως δὲν ἀναλύονται τὰ πραγματικὰ φυσικὰ τοπεῖα σὲ αισθητικὲς ἰδέες καὶ σὲ μεθόδους σύνθεσης, ἔτσι δὲν ἀναλύονται καὶ τὰ περισσότερα ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ. Καταποντίζονται μέσα στὴν ἀνάλυση. Ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ χερία τοῦ ἀνατόμου, γλυστιροῦν μέσ' ἀπὸ τὰ δίχτυα τῆς κριτικῆς σὰ θαλάσσια τέρατα, καὶ ξαναφαίνονται πάλι ἀπὸ μακριὰ, γιὰ νὰ μᾶς ἐπιβληθοῦν μὲ τὸ σύνολό τους. Ποιὸς θὰ μποροῦσε λόγου χάριν ν' ἀναλύσει τὸ «Θαλερό» ἢ τὸν «Πάνα» ἐκτός ἂν δὲν ἦταν γιὰ νὰ περιγράψει.. μιὰ περιγραφή; Τί θὰ πρόσθετε μιὰ ἀνάλυση στὴ «Μητέρα Θεοῦ» ἐκτός ἀπὸ τὴν πιθανὴ διάλυση τῆς ἐξαιτίας παραληρηματικῆς, καὶ, συχνὰ, μυστικιστικῆς μουσικῆς τῆς; Ἀμφιβάλλουμε ἂν θάταν ποτὲ δυνατὸ ν' ἀναλυθοῦν αισθητικὰ — ὄχι μυθολογικὰ ἢ ἠθογραφικὰ — οἱ πέντε «Συνειδήσεις» του γιὰ νὰ βρεθεῖ ἕνας πνευματικὸς εἰρμός πλαστικῆς ἀνέλιξης τῶν μερῶν τους καὶ μιὰ κλίμακα ποὺ νὰ διαφοροποιεῖ τὴ μιὰ «Συνείδηση» ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὥστε τὸ χῶμα νὰ χωρίσει ἀπὸ τὸ νερό, κι' ἡ ψυχὴ ἢ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ὕλη. Σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα τῶν ἀπειροπληθῶν εἰκόνων ποὺ τὶς σηκώνουν καὶ τὶς στροβιλίζουν ψηλὰ ἑκατοντάδες μεγαλόκροχτα ἐπιφωνήματα, παρευρισκόμαστε στὸ ποιητικὸ θρυμμάτιο τῆς πλαστικῆς ἰδέας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδας. Μπορεῖ ἄραγε μιὰ ποιητικὴ ἀνάλυση κι' ἀνίχνευση νὰ ἐπιτύχει τὴν ἰδεατὴ συγκόλληση αὐτῶν τῶν ἀπειροπληθῶν ζωγραφικῶν μορίων γιὰ νὰ μᾶς δείξει ἐνιαίον πᾶ τὸ πνευματικὸ δρᾶμα τοῦ ποιητῆ, καθαρὸ, διάφανο, «ἐπεξεργασμένο»; Νομίζουμε πῶς εἶναι ἀδύνατο. Ὁ εἰρμός τῆς μέθης δὲν ἀναλύεται — κι' ὁ Σικελιανός, τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του, τὸ σύνθεσε σὲ μιὰ κατάσταση ἀνοιχτομάτας μέθης. Ὅμως νομίζουμε, πῶς αὐτὴ ἡ κατάσταση — θεῖο καὶ σπάνιο δῶρο τοῦ Διόνυσου — ὄσο ἀποκαλυπτικὴ κι' ἂν εἶναι, ὄσο δημιουργικὴ, ὄσο ἐνθεη, καλύπτει τὸ πρῶτο στάδιο μονάχα τῆς τέχνης ποὺ θὰ ἤθελε νὰ εἶναι τέλεια. Τὸ δεύτερο στάδιο, ἀρχίζει καὶ τελειώνει μέσα στὸ ἀργαστήρι. Νὰ γιατί λοιπόν ἡ κριτικὴ δὲ μπορεῖ

σε νὰ κάνει τίποτε ἄλλο παρά νὰ ρυμουλκῆθῃ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ δύναμη κι' ἀπὸ τὴ μὴν πραγματικότητά τῆς ποίησης τοῦ Σικελιανοῦ, δηλαδή ἀπὸ τὴ «μέθη» τῆς. Οἱ κριτικοὶ τοῦ Σικελιανοῦ ἀποτελοῦν τὴν ἐπιβλητικὴ συνοδεία τῶν Βακχίδων ποῦ πολλαπλασιάζουν τὴ μέθη καὶ διαλαλοῦν τὰ συνθήματα τοῦ Θεοῦ τους. Ἄλλὰ, ἴσως, ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς θάπρεπε νὰ βάλῃ τὸ χέρι του κι' ὁ Ἀπόλλωνας. Μὰ ποῦ εἶναι;

Ἡ πρωτοτυπία ἑνὸς ποιητῆ, εἶναι μιὰ σύνθεση ἀπὸ τρεῖ διαφορῆς του μὲ τοὺς ἄλλους τοῦ καιροῦ τοῦ ἢ τοῦ ἔθνους του—τῆς γλώσσας του, θὰ λέγαμε, πὶὸ σωστά. Διαφορῆς, ἀνομοιοτύπες, ἀντιθέσεις καὶ ἰδιοτροπίες, συνθέτουν τὴν πρωτοτυπία μας, τὸ ὕφος μας. Ὁ Σικελιανός, εἶναι μιὰ χτυπητὴ σύνθεση ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Λίγο πρὶν, μιλήσαμε γιὰ μιὰ οὐσιώδη διαφορὰ τοῦ ἀπὸ τοὺς ἄλλους: νὰ δημιουργεῖ ποιητικὸ τὸ λόγο ἐξω ἀπὸ τὸ ἀργαστήρι. Ἄς προχωρήσουμε σ' ἄλλες ἀναζητήσεις. Ὁ Παλαμᾶς, μελετώντας τὸν Κρυστάλλη, ξεχώρισε τοὺς ποιητὲς σὲ «φιλόσοφους» καὶ σὲ «ζωγράφους». Εἶναι ἓνα ξεχώρισμα, ποῦ τὸ σχῆμα του μποροῦμε κάποτε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε, καὶ ποῦ δὲ μᾶς εἶναι ἀχρηστο στὴν περίπτωση τοῦ Σικελιανοῦ. Ἄν παραμερίσουμε τὴ «μεθυστικὴ ζώνη» τοῦ Σικελιανοῦ, ἂν προχωρήσουμε πέρα ἀπ' αὐτήν, ἂν λησμονήσουμε μιὰ στιγμή τὸ τεράστιο σῶμα τῆς ποίησής του γιὰ νὰ συλλάβουμε τὸ πνεῦμα τῆς, θὰ βροῦμε πὼς ὁ Σικελιανὸς γεννήθηκε γιὰ ποιητὴς φιλόσοφος, ὁ πὶὸ φιλόσοφος, ἴσως, ποιητῆς μας,— ἂν ἴσως μὲ τὸν ὄρο φιλοσοφία νοήσουμε ὄχι τόσο τὴν ἀγωνιώδη ἐρευνα τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ τὴν κατασκευὴ μιᾶς σφαιρικῆς κοσμοθεωρίας. Κανενὸς ποιητικοῦ μας ἔργου ὁ ἐσωτερικὸς πνευματικὸς σκελετὸς δὲν ἔχει τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀπλὴ κατασκευὴ ποῦ ἔχει τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ, τὴν ἐπικίνδυνα ἀπλὴ θὰ λέγαμε, γιὰτις ὅπως εἶναι γνωστὸ γιὰ νὰ κατασκευάσεις μιὰ κοσμοθεωρία, δὲ χρειάζεσαι περισσότερο ἀπὸ μιὰ θεμελιώδη ἰδέα. Τὸ δυστύχημα εἶναι, πὼς αὐτὴ τὴ «θεμελιώδη ἰδέα», ὁ Σικελιανὸς δὲν τὴν ἀπόκτησε ποτέ. Αἰσθάνθηκε ὅμως πάντα κι' ἔντονα, τὴν ἀνάγκη τῆς, κι ὄλες του οἱ προσπάθειες ἦταν νὰ τὴν ἀρπάξῃ καὶ νὰ τὴν προσφέρει στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως θὰ μοίραζε τὸ ψωμί του. Ἄν ὅμως δὲν συνέλαβε τὴν ἴδια τὴν ἰδέα, κατόρθωσε νὰ διαρθρώσει τὸ σχῆμα τῆς,—καὶ γι' αὐτὸ ὀκρῖβως εἶπαμε πὼς ὁ Σικελιανὸς «γεννήθηκε γιὰ φιλόσοφος ποιητῆς» καὶ πὼς ἡ ἐσωτερικὴ σκαλωσιὰ τοῦ ἔργου του—καὶ τῆς ζωῆς του, θάπρεπε νὰ προσθέσουμε—παρουσιάζει μιὰ ἐνότητα, μιὰ συνέπεια καὶ μιὰ ἀπλὴ κατασκευὴ.

Μὰ τώρα, φτάνουμε στὴν πὶὸ παράξενη ἰδιοτυπία του: Ἐνῶ ὁ Σικελιανὸς ὠρίμασε ὡς ποιητῆς καὶ ἐνστικτωδῶς ἀλλὰ καὶ θε-

ληματικῶς φιλόσοφος, ἐνῶ δὲν ἔπαψε ποτέ νὰ δραματίζεται ὡς κέντρο τοῦ ἔργου του «τὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς», ἐνῶ εἶχε ἀκούσει μὲ τὴ μυστικὴ ἀκοή του τὸν «καθολικὸ ρυθμὸ», μολταυτὰ ἀπὸ τὰ περισσότερα ποιήματά του λείπει ἐκείνη ἡ ἐκδηλῆ πνευματικὴ ἐκείνη ἡ λυρικὴ στοχαστικὴ ἐκείνη ἡ μοριακὴ μετάπλαση τοῦ ἀένου καὶ τοῦ συγκεκριμένου στοχασμοῦ σὲ ποιητικὴ ἔκφραση, ὅπως συμβαίνει στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Παλαμᾶ. Κι' ὅμως, πρῶ ἀπὸ κάθε ποιήματός του—κυρίως ἀπὸ τὰ τελευταῖα του—προβάλλει ἓνας τεράστιος ἴσκιος: εἶναι ὁ δραματιστῆς μιᾶς «σφαιρικῆς ἀλήθειας»—ἀλλὰ ποῦ κι αὐτὴ, ἔχει τὸ σχῆμα καὶ τὴν ὑπόστασι τῆς σκιᾶς. Τί συμβαίνει, λοιπόν, ἐδῶ; Τί ἐμπόδισε τὸν φιλόσοφο μέσα στὸν Σικελιανὸ ν' ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὴν καθαρὴ ποίηση; Τί τὸν ἀνάγκασε νὰ μείνῃ καὶ νὰ δείχνεται μέσα σὲ κάθε τοῦ ποιήματός, ὡς ἓνα ὑπερφυσικὸ παιδί; Νομίζουμε, δυὸ αἰτίες: Ἐνας ἀτελὴς πνευματικὸς μηχανισμὸς, πρῶτα, κι' ἔπειτα ἓνας πληθωρικὸς αἰσθησιακὸς ἀνθρώπος, ἓνας γίγαντας τῶν αἰσθήσεων, ἓνας πραγματικὸς Διόνυσος. Στὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ—καὶ πρὸ παντός, στὸ πεζὸ—παρατηροῦμε μιὰ σοβαρὴ ἔλλειψη κριτικότητος. Θαρρεῖς, πὼς, ὅταν διαπραγματεύεται ἓνα ὀποιοδήποτε θέμα, δὲ συλλογίζεται, δὲ λειτουργεῖ κανονικὰ ὁ νοῦς του. Εἶναι ἀπορροφημένος ἀπὸ τὸ δράμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἐξαγωγῆς συμβόλων ποῦ θὰ εἰκονογραφήσουν τὴ σχηματικὴ φιλοσοφία του.

Οὔτε «γνώμη» εἶχε καλὰ—καλὰ ὁ Σικελιανός, οὔτε «γνωμικὴ σκέψη». Φαντάζομαι, πὼς ὁ ἔξοχος διανοητῆς κ. Παπανοῦτσος, θὰ μποροῦσε θαυμάσια νὰ συμπληρώσει τὸν «Διδαχτικὸ Καβάφη» του, μὲ τὸν «Ἀντιδιδασχτικὸ Σικελιανό». Μέσα σὲ μιὰ «ἐκτασθὴ δράματος» ποῦ τείνει ν' ἀγκαλιάσει ὀλόκληρο τὸ σύμπαν μὲ τὴν ἰδέα του, ἀνοίγεται ἓνα ἀντίστοιχο πνευματικὸ κενό. Σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση ἐκτός ἀπὸ τὴ Σικελιανικὴ, τὰ πάντα θὰ καταποντίζονταν σ' αὐτὸ τὸ κενό, καὶ δὲ θὰ σωζόταν τίποτε ποῦ νὰ θυμίζει καὶ τὴν ἐλάχιστη ἰδέα ποίησης. Μὰ ἐδῶ, συμβαίνει τὸ ἐναντίο! Ἐνας ὀλόκληρος κόσμος, μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ, τὰ στοιχεῖα ἑνὸς σύμπαντος μὲ τοὺς γίγαντες κατοίκους του καὶ τὰ θαυμάσιά του, προβάλλουν ἀπὸ τὸ βάθος αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, καὶ τραγουδοῦν στὴν ὀκοή μας πρωτάκουστες ἐπικολυρικὲς συμφωνίες. Ἡ ἐπιφάνεια οὗτοῦ τοῦ κενοῦ εἶναι σκεπασμένη ἀπὸ τὴ φυτικὴ ἐπιφάνεια τῆς ἑλληνικῆς γῆς πολλαπλασιασμένης ἐπ' ἀπειρον, καὶ τὸ ἐσωτερικὸ του σὲ μέγα βάθος γεμίζει ἀπὸ ἀβυσσαλέες λυρικὲς κραυγές, κι ἀπὸ ἀγγέλους ποῦ ἀνεβοκατεβαίνουν τὴ σκάλα τοῦ Ἰακῶβ παίζοντας δωρικὲς καὶ ἰωνικὲς ἀρμονίες. Γεμίζει τὸ κενὸ ἀπὸ ἓνα τραγοῦδι ζωϊκῆς εὐδαιμονίας, ἀκούονται ρυθμισμένα σὲ ἀδρούς στίχους διθυραμβικὰ εὐχαριστήρια γιὰ τὴ ζωὴ, οἱ

μῦθοι ἀπὸ ὄλες τις ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς φτεροκοπᾶν ἐμπρὸς μας προσπαθώντας νὰ πάρουν ἓνα σύγχρονο νόημα, κι ἕνας ἀντράς γυμνός κι ἀσπιδοφόρος, ὄλοένα γυρεύει τὸ Χάρο γιὰ νὰ παλαίψει μαζί του καὶ νὰ τὸν νικήσει.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κοσμογονικὸ χάος, ὅπου περισσότερο ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, ἡ «φυσικὴ φύση» ἔχει πάρει τὴ σταθερότητα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, κι εἶναι ντυμένη μ' ὄλη τὴν ἑλληνικὴ ὀμορφιά της, ἓνα τεράστιο χρυσὸ σάρωθρο πηγαινοέρχεται ρυθμικά καὶ μαζεύει ὄλα τὰ σαρδέλια καὶ τ' ἀποβλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς ποὺ ἀποτελοῦν τὴ βιωτικὴ ὕλη τῶν ταπεινῶν πλασμάτων. Ἀπὸ τὸν Σικελιανικὸν κόσμον, σαρώνεται κάθε τί ποὺ θυμίζει τὸ πρόσκαιρο, τὸ ἀπομονωμένο, τὸ ἀνάξια φθαρτό. Καὶ στὴ θέση τους ἀνεμίζουν χρυσὰ φτερά πουλιῶν, πετοῦν ἀγάλατα θεῶν, ἥρωες καὶ τέρατα, γίγαντες καταποντίζονται καὶ γίγαντες ἀναδύονται—κάτι ποὺ θυμίζει τὴ «Στερνὴ Κρίση» τοῦ Μιχαηλάγγελου—μὰ χωρὶς τὴ θλίψη καὶ τὸν πόνο καὶ τὴ μαυρίλα τῆς κόλασης. Στὸ κοσμογονικὸ χάος τοῦ Σικελιανοῦ, κόλαση δὲν ὑπάρχει—μονάχα παράδεισος. Βασιλιάς τοῦ παράδεισου, εἶναι ὁ ἴδιος, κυρίσρχος, εὐδαιμονικός, ὀλοφώτεινος, φωταγωγημένος ἀπὸ ὄλους τοὺς ἥλιους καὶ τ' ἄστρα τοῦ στερεώματος. Κι ἂν ὑπάρχει κάτι ποὺ νὰ μαυρίζει ἀκατανόητα μέσα σ' αὐτὴ τὴ διονυσιακὴ σύνθεση, εἶναι, ἀπόμακρα, κάποιες σκοτεινὲς «συνοδεῖες λαῶν», ἴσως ἡ μάζα τῆς ἐξόδου τῶν Ἑβραίων, ἡ μάζα τῶν φτωχῶν, τῶν τυραννισμένων, τῶν σκλάβων τῆς γῆς,—ἔτσι ὅπως εἶχε συνηθίσει νὰ βλέπει ὁ Σικελιανὸς μέσα ἀπὸ τὰ σύμβολα τῆς Γραφῆς καὶ τοὺς μῦθους τῶν Μινωϊκῶν χρόνων, τὶς σύγχρονες κοινωνικὲς ζυμώσεις. Γιὰ τὴν ὀραματικὴν του ματιά, ποὺ ὅ,τι ἔβλεπε, τοῦ ἀλλάξε ἀμέσως τὴ «χημικὴ σύνθεση» καὶ τὴν «πνευματικὴν τάξη», ἓνα σύγχρονο, ψυχρὰ ὀργανωμένο καὶ μεθοδικὰ ὀδηγημένο ἐπαναστατικὸν συλλαλητήριον, ἦταν «ὁ λαός», ὁ «διψασμένος γιὰ λευτεριά», θαυμασιὸν ὕλικόν γιὰ τὴ σύνθεση ἀφελῶν ὅμως εἰλικρινῶν ἐπαναστατικῶν τραγωδιῶν ὅπως ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη» καὶ ὁ «Θάνατος τοῦ Διγενῆ». Δὲ μποροῦσε νὰ συμβεῖ διαφορετικὰ μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀπέραντο «Σικελιανικὸν Σύμπαν» ὅπου δὲν εἶχε ὄρια, κι ὅπου κι' αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα, δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν της ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μυθοποιημένη φύσιν της καὶ τοὺς διάσπαρτους μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες θρησκευτικούς της μῦθους.

Βλέπουμε λοιπὸν πὼς ἡ καθ'αυτὸ ποίησίν του, εἶναι ἡ μεγαλόφωνη ζωγραφικὴ του, πὼς ὁ πληθωρικός, ὁ μεγαλοφυής, ὁ ἀνεξάντλητος καὶ πάντα ἀναβρυστικός ζωγράφος, δὲ στραγγάλισε ὀλότεια τὸν φιλόσοφον, ἂν τὸν περιόρισε σὲ μιὰ ἀτροφικὴ ζωῆ, τὸν ἀλυσόδεσε σ' ἓνα σκοτεινὸ ὑπόγειον, στὸ ὑπόγειον τοῦ ὑποσυνειδήτου. Ὅμως ὁ φιλόσοφος ἀπὸ κεῖ μέσα, κι' ἀλυσοδεμέ-

νος, κι' ἀτροφικός, κι' ὑποτυπώδης, φωνάζει γοερά, ἐπιμένει, κεντρίζει, ἐμπνέει καὶ προικίζει μὲ λογικὰ σχήματα τὸν θεωρητικὸν Σικελιανόν. Ἄν ὁ πληθωρικός ζωγράφος εἶναι ἡ εὐκολία του, ἡ πλημμύρα του, ἡ αἰώνια ἀνοιξή του, ἡ σάρκα τοῦ λόγου του καὶ τὸ χρυσοκέντητο ντύμα τῆς ποίησίν του, ὁ φιλόσοφος θέλει νὰ παραμένει «ὁ λόγος τοῦ λόγου του», ἡ μαντικὴ του ὑπόσταση, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του καὶ κάθε του ἐνέργειας. Ἔτσι, ἂν δὲν δίνει ἀμέση πνευματικὴ ὑπόσταση στὸν ποιητικόν του λόγον, τοῦ προσθέτει ὅμως ἓνα μεγαλεῖο, μιὰ ἀναμφισβήτητη πνευματικὴ αἴγλη. Δυστυχῶς, τὰ ποιήματά του, δὲν φωτίζονται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς διάνοιας ποὺ ξεσκεπάζει καὶ προβάλλει οὐσίες, ποὺ δίνει στὴ ζωγραφισμένη εἰκόνα «κάτι περισσότερο» ἀπὸ κείνο ποὺ παρασταίνει, μιὰν ἀτμόσφαιρα ψυχικὴ ἢ πνευματικὴ. Ὅπως ἀπὸ τὰ πεζὰ του κείμενα λείπει τὸ «σκεπτικόν», ἀπὸ τὴν ποίησίν του λείπει ὁ μετουσιωμένος σὲ λόγον λυρικός στοχασμός. Ἀλλὰ, ξανατονίζουμε καὶ πάλι, πὼς ἀπὸ τὸ σύνολον, ἀπὸ τὴν τάση, ἀπὸ τὴ γενικὴ διάρθρωση κι' ἀπὸ τὰ σύμβολα καὶ τὶς ἀλληγορίας τοῦ ἔργου του, εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἀνώτερη κοσμοθεωρητικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἐπιδίωξη τοῦ Σικελιανοῦ. Κι' αὐτό, μαζί μὲ τὴ θαμπωτικὴ ἀνάβρα τῆς σπάταλης ζωγραφικῆς του καὶ τῆς διονυσιακῆς αἰσθησιοκρατίας του, τοῦ προσπορίζει μιὰ σπάνια ἰδιοτυπία καὶ τὶς διαστάσεις ἐνὸς ἡρωϊκοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος. Ξεχωρίζει ἀσύγκριτα ἀπὸ ὄλους τῆς γενεᾶς του καὶ μὲ σταθερὰ βήματα προχωρεῖ πρὸς τὸ Πάνθεον τῶν μεγαλυτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν ὄλων αἰῶνων.

Ἄραγε, τί μπορεῖ νὰ γίνῃ ἓνας λειψὸς φιλόσοφος ποὺ τὸν χειραγωγεῖ καὶ τὸν φέρνει μπροστὰ στὸ μεγαλόπρεπον θέσμιον τῆς ζωῆς ἓνας εὐδαιμονιστὴς ζωγράφος κι' ἓνας Διονυσιακὸς ποὺ τυχαίνει κι ὄλας νὰ χειρίζεται τὴ γλώσσα καὶ τὴν τέχνην τῶν στίχων σὰ μέγας ποιητής; Τὸ πιθανότερον εἶναι νὰ γίνῃ προφήτης. Ἔγινε κι' ὁ Σικελιανός. Μέσα στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, εἶναι τὸ πληρέστερον ὑπόδειγμα τοῦ ποιητῆ-προφήτη. Ἡ ἰδιοσύσταση τῆς φύσιν του, ἡ ὀραματικὴ του φαντασία, ἡ κοσμοθεωρητικὴ του διάθεση, ἡ τάση του νὰ εἶναι «ἀρχηγός» καὶ «λυτρωτὴς λαῶν», ἡ ἐμφυτὴ συμβολοπλαστικὴ του ἰκανότητα, ὁ συγχρωτισμός του μὲ τὶς ἀρχαῖες θρησκευτικὲς καὶ μὲ τὸν ὀρφισμό, τὸν κάμανε ποιητὴ-μύστη, ποιητὴ-προφήτη. Ὁ ποιητὴς-προφήτης, ποὺ τὸ ἀρχέτυπὸν του τὸ βρίσκουμε τελειωμένον στοὺς Βιβλικούς, εἶναι σὰ νὰ μὴν ἔχει ἀτομικὸν ἐγώ. Δὲν τραγουδᾷ, δὲν ἐπαναπαύεται στὶς ὑποκειμενικὲς του στιγμὲς, δὲν ἔχει προσωπικὲς διαφορὰς μὲ τοὺς ἀνθρώπους γύρω του, δὲν κομματιάζεται σὲ λυρικές μονάδες καὶ ὑποδιαίρεσεις ψυχολογικές. Ἐχει μονάχα μιὰ γενικὴ διαφορὰ, μιὰ «γενικὴ ὑπόθεση» μὲ τὴ ζωῆ, συνήθως ἀρνητικὴ,

κι' αυτήν θέλει να λύσει με τις προφητείες του. Ο προφήτης, βράζει μέσα σ' ένα συναίσθημα καθολικής άμαρτίας και ξεπεσμού των πάντων, όνειρεύεται και προβλέπει την τελική καταστροφή του άμαρτωλού γένους— και, πέρ' απ' αυτήν, δραματίζεται την Έδém του καλού, τον κόσμο των λυτρωμένων και των μακαρίων. Τέτοιους προφήτες ήταν ο Βικτόρ Ουγκώ. Στην Ελλάδα, η προφητική ποίηση κάνει το επίσημο φανέρωμά της με τον Κωστή Παλαμά. Είναι ο πρώτος μας ποιητής που έχει και τη διάθεση και τη δύναμη να χρησιμοδηγήσει ποιητικά. Άλλά ο ποιητικός προφητισμός του Παλαμά, διαφέρει ούσιαστικά από κείνον του Σικελιανού, γιατί ο Παλαμάς έμεινε προφήτης του Έθνους του μονάχα. Τα όρια της Παλαμικής προφητείας που είναι πολύ πιο συγκεκριμένη από τη Σικελιανική, χαράζονται από το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της Φυλής μας, σαν Έθνους. Όσο κι' αν συχνά ο Παλαμάς αποτελείται στον παγκόσμιο άνθρωπο, ασάφιστα μέσα στο έργο του ξεχωρίζει την ανθρωπότητα από το Έθνος το Έλληνικό, η δέ προφητεία του σύγκεται ακριβώς στο να προσδιορίζει κάθε φορά τη θέση και τη μοίρα του Έθνους μας μέσα στη γενική ιστορία και την εξέλιξη της ανθρωπότητας. Έτσι, η ελληνική φυλή, δέν είναι για τον Παλαμά μια συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα μονάχα, αλλά και μια ιδέα μυστική,—και ξέρουμε, πως χωρίς μυστικές ιδέες δέ μπορεί να νοηθεί προφητική ποίηση.

Στόν Σικελιανό όμως, η «μυστική ιδέα», είναι ο Άνθρωπος, όλόκληρο το Άνθρώπινο Γένος—άλλά σε μια άόριστη γενικότητα παρμένο. Είναι ο «λαός», πρωταρχικά βέβαια ο ελληνικός λαός, αλλά αυτός ο «λαός» καταντά να συνταυτίζεται με όλόκληρο το ανθρώπινο γένος. Γι' αυτό είπαμε παραπάνω, πως μέσα στο έργο του Σικελιανού, δέν ξεχωρίζονται με σαφήνεια τα όρια της ελληνικής ιστορίας, της ελληνικής έθνικής μοίρας από τα όρια του ανθρώπινου συνόλου. Από μιας άρχης ο Σικελιανός, πρό παντός όμως από τα 1920 κι' έπειτα, αγωνίζεται να κλείσει στόν κύκλο της βουερής φωνής του όλη την ανθρωπότητα. Γυρεύει και διδάσκει την ένότητα, τη συναδέλφωση του ανθρώπου με τον άνθρωπο, τη λύτρωσή του από τις «ματαιότητες» και την τελείωσή του γύρω από μερικές κεντρικές καθολικές αρχές και ιδέες «δελφικής καταγωγής», σχεδόν άπόλυτα άσαφείς και σχηματικές, πρακτικά έντελως άνεδαφικές και μουσειακές, μά που έχουν ένα μεγαλειό και μια χρησιμότητα σά σύμβολα μονάχα, σαν ποιητικά συνθήματα. Φυσιολογικά, τώρα, φτάνουμε σε μια άλλη άποχρωση ιδιοτυπίας της προφητικής του φυσιογνωμίας: σαν προφήτης, ήταν άπόλυτα και κατηγορηματικά αίσίοδοξος. Δέ ζωγράφιζε τη σκοτεινιά του παρόντος, μά πρό-

βαίλνε τη χρυσή και ρόδινη όρασιά του μέλλοντος. Δέν τον συνέπαιρνε η όργη για τον ξεπεσμό των ανθρώπων, όσο τον ένθουσίαζε η σκέψη πως μπορούσαν μια μέρα να εύτυχίσουν όλοι συγκεντρωμένοι σε ιδεατούς Δελφούς, κοινωνώντας από τό κρασί της μέθης που έκαμε τον ίδιο να τραγουδάει την εύτυχία του ακόμα και στο κατώφλι του θανάτου.

Κι' έδω βρίσκεται η πηγή της προφητικής του αίσιοδοξίας: στο εύδαιμονικό και ύπερτροφικά άνεπτυγμένο Έγώ του, που όχι μονάχα του παρουσίαζε τη ζωή σά μια συνεχή άπόλαυση, μά και τον παρορμούσε μυστικά «να καταλάβει την έξουσία» αυτής της εύδαιμονίας, να ιδρύσει ένα παγκόσμιο βασίλειο μακαριότητας, όπου ο ίδιος θα ήταν ο κυβερνήτης και ο «άρχος», ο διδάσκαλος και τό δίδαγμα, τό ύπέρτατο παράδειγμα και ο άύθεντικός νομοθέτης. Με την ποίηση, με τά πεζά, με τις τραγωδίες του, με τη Δελφική του προσπάθεια, με τις όμιλίες του, με τη ζωή του ίδια και με τη στάση του άπέναντι στο θάνατο, γύριψε να δημιουργήσει ένα καθεστώς ζωής Σικελιανικό, μια στάθμη βίου σαν τον δικό του, μιάν ανθρωπότητα κι' έναν «λαό» που θα ήταν όμοιωμά του—άλλά και γονατιστός λάτρης του. Ένας καλόπιστος έγωκεντρισμός με πανανθρώπινες διαστάσεις, αυτό είναι τό προφητικό-ποιητικό δράμα του Σικελιανού, πλασμένο από τους στίχους του, από τη ζωή του, από την παρουσία του, απ' ό,τι λαμπρά πραγματοποίησε, απ' ό,τι άφησε στη μέση κι' απ' ό,τι σχεδίασε με νέφη μονάχα και συγκεχυμένα σχήματα ιδεών και κοσμοθεωρητικών συλλήψεων. Όστόσο, νομίζουμε πως δέν πρέπει να περιφρονήσουμε καθόλου αυτή την πλευρά της «Σικελιανικής νέφωσης», που όταν στα 1927 άπλώθηκε πάνω από τους Δελφούς κι' ύστερα ξεχύθηκε στ' άρθρα του και στις προσηλυτιστικές του όμιλίες, δέχτηκε την άνήλεη επίθεση και τη σκληρή ειρωνία όλων μας των διανοουμένων, από τους πιο ιδεαλιστές ως τους άκρατους ματεριαλιστές.

Υπάρχουν ποιητές, ακόμα και πολυγράφοι, που σαν προσωπικότητες δέ ζημιώνονται καθόλου αν σταθούμε μονάχα σ' ό,τι καλύτερο πραγματοποίησαν, ως είναι κι' ένα μικρό ποσοστό του όλου τους έργου. Μά ο Σικελιανός, δέν ανήκει σ' αυτή την κατηγορία. Θα μίκραινε πολύ αν δέν τον βλέπαμε σαν ένα σύνολο από πράγματα κι' από φαντάσματα, από φωτά κι' από σκιές, από κόσμους θαυμαστά πλασμένους κι' από χήνεφελοσκέπαστα, από σχέδια γιγαντιαίας κοσμογονίας κι' από άχνά σκίτσα θεών, ανθρώπων και τεράτων που μάς τά πρόβαλλε, κυριώτατα, μέσα από τις άμελέτητες ακόμη κι' άναξιολόγητες τραγωδίες του. Αυτό τό σύνολο, κοιταγμένο από κάποιαν άπόσταση, έχει μια μεγαλοπρέπεια βιβλική, θρησκευτική, ένα ύφος μνημειώδες, τιτανικό, μια ά-

θλητική παρουσία, πού, για δσους γνώρισαν και ζήσαν τον ποιητή, την τονώνει ακόμη περισσότερο η ανάμνησή του, άξεχώριατά πιά δεμένη με τον μελλοντικό μύθο του Έργου του.

Μά ένα ποιητικό Έργο, δέ μπορεί να τό βλέπει κανείς όλοένα από κάποιαν απόσταση». Άν αυτή η απομακρυνση χρειάζεται συχνά για να συλλάβουμε τό μέγεθος και τις προθέσεις ενός Έργου, δέ μάς βοηθεί δμως καθόλου να τό ζήσουμε. Ό πραγματικός χώρος του ποιητικού λόγου δέν είναι η αρχιτεκτονική φαντασία μας αλλά η λυρική ψυχή μας. Ό λόγος, ό ρυθμός, ό στίχος του ποιητή, πέφτουν μέσα μας και ξαναβλασταίνουν. Σ' αυτό τό «ξαναβλάστημα» στηρίζεται κι' η κριτική μας, δηλαδή η αγάπη μας, η αποστροφή μας—ή η άδιαφορία μας. Πώς δέχεται η άτομική ψυχή του καθενός, τον ποιητικό λόγο του Σικελιανού, όταν δέν είναι ν' άσχοληθούμε με την εύδαιμονία της έξωτερικής ζωής και με τό λαμπρό πανόραμα της Φύσης; Σ' αυτό, άς απαντήσει ό καθένας για λογαριασμό του. "Όσο για μάς, τολμούμε να διατυπώσουμε κάποιες παρατηρήσεις, πού είναι σχετικές πάντα με την άνεύρεση των ιδιοτυπιών του Σικελιανού, δσο κι' άν πηγάζουν από καθαρά ύποκειμενικές μας καταστάσεις. Πιστεύουμε, πώς διαβάζοντας ή άκούοντας Σικελιανό, δέν λειτουργούμε τόσο ψυχικά ή πνευματικά, δσο όργανικά, σωματικά, ύλικά. Ό ποιητικός του λόγος, κυριώτατα της νεανικής του περιόδου, δέ μάς άγγίζει ψυχικά, δμως μάς άναστατώνει και μάς κάνει να νοιώθουμε ξαφνικά πώς είμαστε παιδιά της «μεγάλης φύσης». Μάς άποδίδει στην ύλική μητέρα μας, άποκοιμίζοντας την ψυχή μας μέσα στην έξαρση των άίσθησών μας. Μάς άπαγορεύει να πονέσουμε — όταν άκούμε τον στίχο του, καταργούμε τον πόνο, δέν τον έχουμε πιά ανάγκη.

Κι' δμως ό πόνος κι' δλη η άπειροστά διαβαθμισμένη κλίμακα των ψυχολογικών καταστάσεων του έσωτερικού μας κόσμου, ύπάρχει. Υπάρχει και είναι ό κατ' έξοχήν τροφοδότης των ποιητών — και της τέχνης γενικά. Τόν ανακαλύπτουμε τον πόνο και την άτομική μας ψυχή, μόλις απομακρυνθούμε από την περιοχή της Σικελιανικής εύδαιμονίας, μόλις μείνουμε μονάχοι. μας ή μόλις άκούσουμε μιá άλλη ποιητική μουσική, μουσική του Έγώ πού δέν προβάλλεται σαν ήρωας μά πού συμμαζεύεται γύρω του και κομματίζεται και ζει τή ζωή της ανθρώπινης ψυχής. Τότε, ανακαλύπτουμε μιá τρίτη διαφορά του Σικελιανού από τους άλλους μας ποιητές, πού δσο κι' άν είναι μειονεκτική γιατί παρουσιάζεται σαν η αντίστροφή όψη της ιδιοτυπίας του, να είναι ένας άδιάπτωτα ποιητής - προφήτης, συμβάλλει στην πρωτοτυπία του και μάς έξηγεί ώρισμένα γνωρίσματα της άίσθητικής του. Άς σταματήσουμε μιá στιγμή σ'

αυτά τά γνωρίσματα. Ό Σικελιανός, είναι ένας ποιητής άφάνταστα μεγαλόστομος, βουερός και χειμαρρώδης, αλλά «ρυθμικά μονότονος». Κύριο γνώρισμα του ύφους των στίχων του, είναι μιá μεγαλόπρεπη μονοφωνία και μιá ύμνωδιακή μονοτονία, πού θά ήταν άνυπόφορη σ'έναν ποιητή «έλάσσονος τόνου», μά πού έδω τή σώζει τό άνάβρυσμα και τό κατακόρυφο άνέβασμα της φωνής; ό πλούτος της εικονικής φαντασίας και η πλαστική άδρότητα της γλώσσας, πού δσο μονότονα κι' άν δένεται στους στίχους και τις στροφές, είναι πάντα μιá σπάνια άπώλωση για δσους ξέρουν να διαβάζουν στίχους.

"Όμως η έλλειψη «ρυθμικής κλίμακας» στο Έργο του, είναι όλοφάνερη, κυρίως στα μεγάλα του συνθετικά ποιήματα, εκεί δηλαδή πού τό πλήθος των στίχων, επιβάλλει την ποικιλία και την έναλλαγή των έσωτερικών ρυθμών—άν όχι και των στιχουργικών. Σάν εύρέτης και άνανεωτής στιχουργικών τρόπων και τύπων, ό Σικελιανός είναι μέτριος. Προτιμά όρισμένα μέτρα, μετρημένα στα δάχτυλα, γιατί δέν έμπιστεύεται στην άλλαγή, γιατί δέν άισθάνεται ό ίδιος την άνάγκη της άλλαγής δπως την άισθάνονταν π. χ. ό Παλαμάς. Οι πέντε «Συνειδησεις» του, χυμένες σ' έντελώς έλεύθερο στίχο, παρά τά έξοχα ζωγραφικά μέρη τους, είναι σχεδόν άδιάβαστες από την άποψη της «ποιητικής άκοής», δέν είναι παρά μιá ποιητική πρόζα τυπογραφικά μόνο στιχουργημένη πού για να τή διαβάσεις σύμφωνα με τον στιχουργικό της ρυθμό, λαχανιάζεις, περιπλέκεις και σταματάς κάθε στιγμή, γιατί δέν σε οδηγεί σε μιá «τάξη άπαγγελίας» κανένας έσωτερικός στιχουργικός ρυθμός. Τό ίδιο συμβαίνει και με τό άφησμένο άτέλειωτο από τον ίδιο «Πάσχα των Έλλήνων», πού μολαταυτα είναι χυμένο σε στροφές από δεκαπεντασύλλαβους σταυρωτούς με δεκατετρασύλλαβους τονισμένους δλους στη λήγουσα. Άριστουργηματικά άποσπάσματα, έξοχες στροφές διάσπαρτες έδω κι' εκεί, στίχοι ύπέροχοι, εικόνες λαμπρές — αλλά τό σύνολο; Έξαντλητικά μονότονα, άδιάλλακτα όμόφωνο, ρυθμικά όμοιομορφο από την πρώτη ως την τελευταία στροφή, σαν πολύωρο τρέξιμο τράινου σε άπέραντο κάμπο. Άν ό Σικελιανός άφησε άτέλειωτο και χασματικό τό «Πάσχα των Έλλήνων», είναι βέβαια γιατί δέ μπόρεσε ν' άρπάξει από μέσα τό πνεύμα και τό νόημα του χριστιανικού μύθου, είναι ακόμα γιατί του έλειψε πάντα η πλαστική συνθετική Ικανότητα, ίσως δμως και να κουράστηκε ό ίδιος από τό άντιμουσικό άκουσμα αυτής της στιχουργημένης μονοτονίας, πού μολαταυτα δέ μπορούσε να την πλουτίσει, να τή σπάσει σε κλίμακες και να την πικίλει ρυθμικά. Πέρα από τή σύνθεση, λιγόστιχων, σχετικά, ποιημάτων, του έλειπε η Ικανότητα και η έπιμονή της μακρόπνοης πλα-

στικής συνέχειας, ενώ αντίθετα του περίσσειε πληθωρικά ή ένθεη πνοή, και ή ζωγραφική φαντασία. Παράδειγμα έχουμε την εξαίσια «Μητέρα Θεού», τό ποδ «συνθεμένο» ποιητικά μακρόστιχο ποίημά του. Αν αυτό τό ποίημα επέτυχε νά δημιουργήσει μιá εντύπωση συνόλου, είναι γιατί ουσιαστικά άπαρτίζεται από δίστιχα, είναι δηλαδή ένα σύνολο από πολλές μικρές πλαστικές μονάδες που αναβρύζουν όλες από την ίδια λυρική διάθεση. Τό ίδιο μπορούμε νά πούμε και για τόν «Δελφικό Λόγο», — όμως έδω ή ποίηση, είναι άποσπασματική, συμπτωματική, διακοσμητική, γιατί ό κύριος σκοπός του κομματιού είναι προπαγανδιστικός.

Τήν πηγή της μεγαλόπρεπης μονοτονίας και της όμοτονίας των ρυθμών του, θά πρέπει νά τή γυρέψουμε στη σχεδόν πάντοτε ανάλλαχτη και σά μιá για πάντα κουρδισμένη ποιητική του διάθεση. Άνοίγει τό στόμα του ό Σικελιανός νά τραγουδήσει, και ή δυνατή φωνή του άνεβαίνει μονομιás στο διαπασών της, χωρίς προηγούμενη μουσική κλιμάκωση. Φτάνει εκεί, στά ύψιπεδα της λυρικής φωνητικής, κι' από κει ξετυλίγεται ή μάλλον έπιμηκύνεται προς τά σημεία ενός άπέραντου κύκλου, δίχως ν' άνεβοκατεβαίνει. «Μέθη» όνομάσαμε παραπάνω αύτή την πάγια ποιητική κατάσταση του Σικελιανού. Μάς παρουσιάζει αύτή ή μέθη τόν ποιητή νά πίνει τό κρασί του από ένα και μόνο άμφορέα : τήν άπόλυτη έγωλατρεία του, τήν αύτοθεοποίηση του Έγώ του, από τήν όποία άπορρέει κι όλας ή προφητική του στάση μέσα στη ζωή. "Αν ό πνευματικός του μηχανισμός πασκιζει πάντα νά συλλάβει και νά διατυπώσει τό σχήμα μιás σφαιρικής κοσμοθεωρίας, ό φυσικός του βίος είναι άδιάπτωτα σπαταλημένος στην καλλιέργεια, τό πότισμα, τήν άνάδειξη, τήν επίδειξη και τήν προφητική αξιοποίηση του εύδαιμονικού Έγώ του.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες θάταν πολύ δύσκολο νά λειτουργήσει όμαλά ό κανονικός, ό φυσικά ανθρώπινος «έσωτερικός κόσμος», με τίς μύριες του έναλλαγές, τίς ασύλληπτες άποχρώσεις του, τίς ψυχολογικές του κλιμακώσεις, τίς συνδέσεις του και τίς άποσπάσεις του από τήν καθημερινή πραγματικότητα, τίς φυγές του και τίς έπιστροφές του, τίς δράσεις του και τίς αντίδράσεις του. "Όλοι οι ποιητές, και πρό παντός, οι νεώτεροι λυρικοί, έχουν δικές τους άπειρες «άτομικές στιγμές», όπου χαίρονται, λυπονται, πλήττον, ένθουσιάζονται, όργίζονται, άναθεματίζουν, έκστασιάζονται, έρωτεύονται, νοσταλγούν τό παρελθόν, άνασκαλεύουν τή μνήμη τους. "Απ' αύτή την άπέραντη ποικιλία των ψυχικών έναλλαγών και διαφορών, πηγάζει και ή ποικιλία και ό ρυθμικός πλούτος και ή ένταση ή ή ύπόταση της ποιητικής μορφής — και δέν έχουμε παρά νά θυμηθούμε τόν Παλαμά για νά σταθούμε σ' ένα από τά

πληρέστερα πρότυπα του είδους. "Αλλά ό Σικελιανός, τί παράξενο ! Μή λειτουργώντας ψυχικά όπως οι άλλοι και τραγουδώντας πάντα ένα και μόνο σκοπό, τό «εύδαιμονικό έγώ του», ήταν φυσικό νά περιοριστεί στην ήχητική συνήθεια του τζιτζικα, που είναι τό πρότυπο της ώδικής μονοτονίας. Για μάς είναι τούτο σημαντικό μειονέκτημα, βασική αίτία του γεγονότος πως ή ποίηση του Σικελιανού μάς συνεπαίρνει και μάς έξαπολύει μέσα στην άπέραντη φύση, δέ μάς συγκλονίζει όμως ψυχικά, ούτε μάς έπιβάλλεται σά λυρικός στοχασμός. Κι' έρχονται στιγμές που συλλογιζόμαστε πως ό Άγγελος Σικελιανός, ή είναι πάρα πολύ μεγάλος για νά χωρεί ποιητικά, μέσα στον έσωτερικό κόσμο της σύγχρονης άτομικής ψυχολογίας, ή είναι ένας θεόπνευστος προφήτης της ανθρώπινης εύδαιμονίας που από τό πολύ νά κοιτάζει τά αιώνια, λησμόνησε τόν ανθρώπινο έαυτό του.

"Όμως, και πάλι συλλογιζόμαστε, καθώς αναπολούμε τό μεγάλο αύτό έργο, ασύγκριτο στο είδος του, στην ούσία του, στη φωνή του, στη σημασία του για τά γράμματά μας : Γιατί νά τά γυρεύουμε «όλα» από έναν ποιητή που, επί τέλους, έχουμε τόν τρόπο μας νά τόν νοιώθουμε και νά τόν πιστεύουμε μεγάλο ; Τελειώνοντας τίς παρατηρήσεις μας αυτές που ένα μέρος τους είναι άντιρρητικό, συζητητικό, αισθανόμαστε πως δέν έχουν τή δύναμη νά λιγοστέψουν τόν άπόλυτο θαυμασμό μας για τόν Άγγελο Σικελιανό και τό έργο του. Φτάνει νό θυμηθούμε τόν «Άλαφροίσκιωτο», τόν «Παντάρκη», τόν «Πάνα», τό «Θαλερό», τόν «Γιάννη Κήτης», άποσπάσματα από τίς «Συνειδήσεις» του, τήν ύπέροχη «Μητέρα Θεού» τήν κατανυκτική «Ίερά Όδό» και τό βιβλικό «Άγραφο», για νά ζήσουμε στιγμές καθάρης ποιητικής εύδαιμονίας και νά συνθέσουμε στη φαντασία μας ένα άνάστημα μεγάλου ποιητή. Μιá μεγαλόπρεπη όμορφιά, μιá δύναμη άντρική που θυμίζει αρχαία παλαίστρα και μιá παντοδύναμη έλπίδα, βγαίνουν από τό έκθαμβωτικό σύνολο του Σικελιανικού κόσμου. "Η όμορφιά, τό μεγαλύτερο γεγονός για τή Σικελιανική ποίηση, τραγουδήθηκε από τόν ποιητή με όλες τίς φωνές της φύσης που τόν έξωνε, της φύσης που ήταν ό ίδιος. Μιá ποίηση που ξαναφτιάχνει τή φύση με κορώνα τόν «όμορφο και δυνατό άντρα», τόν «ήρωα και τόν λεύτερο», δέν είναι ποίηση μεγάλη, ποίηση θριαμβευτική ; Αύτή τήν ποίηση έπλασε ό Σικελιανός κι έβαλε τόν άνθρωπο σκοπό της, αλλά όμως έναν άνθρωπο κομμένο στα μέτρα της δικής του δύναμης, άρχοντιás και γενναιοφροσύνης. Στάθηκε ό ίδιος ένας άθλητής της ζωής, από τήν αρχή ως τό τέλος της πορείας του. "Από τήν προσωπική του άθληση βλαστάνει σά χειμωνιάτικο χορτάρι κι ή παντοδύναμη έλπίδα. "Ελπισε στην «τελική νίκη» ό Σικελιανός, στη νίκη κατά του θανάτου και

κατά δλων τών θανάτων που κρατάν τον άνθρωπο στο σκοτάδι. Στάθηκε ένας πρόφητης έλπιδοφόρος, ένας μαντευτής καλών, άφοι πίστεψε στη συναδέλφωση της άρκούδας και του γύφτου, και την τραγούδησε με ιερή κατάνυξη. "Όλα στά μάτια του λάμπουν χρυσά, ρόδινα, γαλάζια, σαν ένα κομάτι άνοιξιάντικης Έλλάδας κοιταγμένο από βουνοκορφή — ή από τό ύψος μιās πανανθρώπινης ιδέας. Άκόμα κι ο θάνατος του φάνταζε ωραίος, πότε σαν έλληνικός Θεός και πότε σά Διγενής, όπως μäs τον τραγούδησε στην όμώνυμη τραγωδία του, παρουσιάζοντάς τον μέσα σέ μιάν άχνα βυζαντινού μυστικισμού." Όσο για τή «δύναμη», την πολύμορφη δημιουργική δύναμη, σπάταλα του την πρόσφερε ή Πρόνοια για νά τή χρησιμοποιεί σά μέσο πάλης με τίς αντίξοες κα-

ταστάσεις τής ζωής και πρό παντός σά μέσο δημιουργίας. "Ο ίδιος ήταν ή προσωποποίηση τής «δύναμης», κι ή γλώσσα του κι ο στίχος του κι ή όρμη του κι ή ποίησή του, τον κραδασμό και την ένταση, την έπιβολή και την «ένέργεια» τής δύναμης είχαν κύριο γνώρισμά τους. "Ο άνθρωπος, ανάλογα με τίς στιγμές του καιρού του και τής ζωής του, έχει ανάγκη από κάθε ποιητή, μά πάντα θα προσέξει ξεχωριστά τους δυνατούς και τους έλπιδοφόρους. Κι ίσως, σήμερα, τέτοιους ποιητές νά άποζητά περισσότερο ο ταλαιπωρημένος κόσμος. Κι έμεις, θα πρέπει νάμαστε περήφανοι, που από τούτη την ελάχιστη γωνιά τής γής, δόσαμε στον κόσμο με τον Σικελιανό μιá νέα όψη τής Όμορφιάς, τής Δύναμης και τής Έλπίδας.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΤΑΣΣΟΥ

ΧΟΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (ΑΠΟ ΤΟΝ "ΧΡΙΣΤΟ ΣΤΗ ΡΩΜΗ.")